ئەستیاگ دوا پادشای مادەکان زوحاکی ماربەشانی نەورز نییە هەسوێ بەسکێنی ...

لەگەڵ هیوای سەلامەتی بۆ هەموو لایەك و دەربازبوون لە سەردەمی قایرۆسی کۆرنا، لەبەر بۆ نازی جەژنی نەورۆزی ئەمساڵ، دەمەوێ لەو بارەیەوە ئەم بابەتەتان پێشکەش بکەم، کە لە ڕابردوو لە چەند وتارێکدا لە ڕیشەی جەژنی نەورۆزمان کۆڵیەوە و ڕوونمان کردەوە، کە نەورۆز جەژنێکی کۆنی کورد و بەسەرهاتێکی ئەفسانەیی کۆنە و دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە چوار هەزار ساڵ لەمەوبەر، لێرە دەرفەتی ئەوە نیە جارێکی تر بە ڕوونکردنەوەی ئەو بابەتەدا بچینەوە، ئێستا قسە لەسەر ئەوە دەکەین، کە ئاستیاگ و زوحاك بەیەك دەچوونن، ئەوانەی بەسەرهاتی ئەفسانەیی کاوە و زوحاك نزیك دەکەنەوە بۆ کۆتایی دەسەڵاتی مادەکان، دەنگی ئەوە بڵاودەکەنەوە گوایە ئاستیاگ دوا پاشای مادەکان، زوحاك یان (ئەژدەهاك)ی ماربەشان بووە، هەروەها وا باسی (زوحاك و فەرەیدون و کاوە) دەکەن، کە فیردەوسی لە شانامەدا وەك ناسیونالیستێکی فارسی شانازی بەسەرکەوتنی کۆشش بەسەر دوا پادشای ماد ئاستیاگ ی کورد دا دەکەن، دەڵێن لە ڕووداوی کاوە و زوحاك دەبێ کورد پرسە بگێڕێت نەك جەژن بکات، چونکە لەو ڕۆژەدا ئاستیاگ دوا پادشای ماد لەلایەن کۆشی فارسیەوە کوودەتای بەسەردا کراوە و کۆتایی بە دەسەڵاتی کورد هێناوەێ، بۆ چیرۆکی (کاوە و زوحاك)یش دەڵێن: ئاستیاگ دوا پادشای ماد دەبێتە ئەژدەهاك و بەردەبێتە گیانی خەڵك، بۆیە کاوەی ئەفسانەیی دەکەنە کۆشی فارسی مێژوویی و ئاستیاگ ی دوا پادشای ماد دەکوژێت، ئیتر زوحاك= ئەژدەهاك بە ئاستیاگ چوونن و کاوە بە کۆشێ پێناسە دەکەن، بەم بیانووە چیرۆکی ئەفسانەیی سەرکەوتنی کاوە بەسەر زوحاکدا دەکەنە ڕووداوی مێژوویی سەرکەوتنی کۆشێ بەسەر ئاستیاگ دا، ئینجا لێرەوە بۆ گەمارۆدانی جەژنی نەورۆز لە چوارچێوەی چیرۆکی (کاوە و زوحاك)دا ژەهری مەبەستەکەیان دەڕژن، کە بریتیە لەوەی نەورۆز یادی سەرکەوتنی کۆرش بەسەر ئاستیاگ پادشای ماد، سەرکەوتنی هەخامەنشیەکانە بەسەر ماددا، واتە سەرکەوتنی فارس بەسەر کورد دا، لێرەوە دەگەنە مەبەستە سەرەکیەکەیان و هەستی نەتەوەیی کورد دەجووێنن، کەوا نەورۆز جەژنی فارسە و بۆ کورد لاسایی کردنەوەی فارسەێ، کە دەبوایە بۆ

کورد پرسه بوایه نەك جۆژن، چونکه باسی شکستی کورد و ووخانی ئاستیاگ دوا پادشای ماد و دەوڵەتی مادە.
ئەم بنەما هەڵەیەی هەندێ نووسەر بەتایبەت بانگخوازە ئیسلامیەکان کە بەڵای ئەوانەوە جۆژنی ئاگرپەرست و کافرەکانە، دەیکەنە بناغەی وتەکانیان بۆ پێناسەکردنی ئاژدەهاك بە ئاستیاگ، کە ئەمە یەکێکە لەو بیروڕا هەڵە و بێ بناغانەی زۆر لەڕاستیەوە دوورە، بەداخەوە ئەم قسە بێ بناغەیە بەسەر زمانشنبیری کوردیشدا زاڵ بووە، بەبێ بوونی هیچ بەڵگەیەك جگەلە لێکچونێکی ڕواڵەتی ناوی ئاژدەهاك و ئاستیاگ، زۆر جاریش بێ زیاتر لەیەکتر نزیك کردنەوەی ناوی ئاستیاگ دەکەن بە (ئاستیاك). ئەمەش تەنیا ڕواڵەتێکی فریودەرە و خۆشیان باش دەزانن بۆچوونێکی بێ بناغەیە، بەڵام لە شێوەی گوتنی فێ دەکەن و بێ لێك نزیك کردنەوە و لێکچواندنی ناوەکان ئاژدەهاك بەشێوەی ئاژدیهاك بەکاردێنن، هەروەها ئاستیاگ بەشێوەی ئاستیاك بەکاردێنن، بێ ئەوەی ناوەکە لەیەکدی بچێت.
ئەگەرچی لەوانەیە هەندێکیان تەنیا قوربانی ئەو بۆچوونە بن، بەڵام لەجیاتی ئەوەی ڕاڤە و شیکردنەوە و بەدوادا چوونی وردی بێ بکەن، قسەی بێ بەڵگە و بێ بنەما دروست دەکەن، بێ زیاتر چەسپاندنی بۆچوونە هەڵەکەیان، لەبەرنامەیەکدا کەسایەتیەکی بەرزی ئیسلامی دەیوت: کورد نابێ یادی جۆژنی نەورۆز بکاتەوە، لەبەر ئەوەی جۆژنی مەجوسەکانە و بێ کوردی موسڵمان دروست نیە یادی ئەو جۆژنە بکاتەوە.
لە نووسینی ئەم بابەتەدا دەمانەوێ بەبەڵگەی مێژوویی ئەم هەڵەیە ڕاست بکەینەوە، بەهیوای ئەوەی هەموو ئەوانەی ئەم بۆچوونەیان بەهەڵە وەرگرتووە، یاخود بەئەنقەست و بێ شێواندنی بابەتەکە ئەمە دەوروژێنن، واز لەم بیرکردنەوانەیان بێنن، ئەگەرچی لەووی زمانەوانیشەوە ئەم دوو ناوە لەیەکتر جیاوازن، بەڵام ئەمە لێرە خۆمان لەلایەنی زمانەوانی دەبوێرین و تەنیا گرنگی بەلایەنی مێژوویی دەدەین و دەمانەوێ لەووی مێژوویيەوە ساغی بکەینەوە کە ئاستیاگ دوا پاشای ماد، زوحاك یان ئاژدەهاك ی دەوزمەی نەورۆز نیە، بەکو ئاستیاگ دوا پادشای مادەکان کەسایەتیەکی هێمن و ئاشتیخواز و لایەنگیری هەژاران بووە، بێ ئەوەی ئەمە ڕوون بکەینەوە، دروست بوونی دەوڵەتی ماد و هێژگاری فەرمانەواییان دەبێ بزانین تا شکستی ئاستیاگ و لەناوچوونی ئیمپراتۆری ماد، ڕوونی بکەینەوە مادەکان کێن، چۆن دەوڵەتەکەیان پێکهێنا و چۆن گەشەی کرد و هۆکارەکانی شکست و لەناوچوونی ئاستیاگ دوا پادشای مادەکان چی بوو؟، لایەنەکانی مێژوو هەدەینەوە و قسەی ئەو نووسەر و مێژوونووسانە وەربگرین، کە شارەزای مێژووی مادەکانن و لەنزیکترین

سەردەمی ئەواندا ژیاون و ووداوەکانیان بەدروستی تۆمار کردووە.
بەسەرهاتی ژۆگاری ماد لە ژێر دەسەڵاتداریەتی ئیمپڕاتۆریەتی هەخامەنشیەکاندا لە نووسراوە سۆ زمانیەکانی (پارسی کۆن، عەلامی، بابلی) هەندێ پاشایان و هەروەها نووسراوەی گەورەی داریوشی یەکەم لە ووکاری بڵستون ئاوێنەی یەکترن...، ئەم بەگە و سەرچاوانە لەبەرئەوەی لەسەردەمی ووداوەکانی ماددا نووسراون نرخدارن، بەڵام سەرچاوەکانی دەستەی دووەم زۆربەیان بە زمان گۆڕاونەتەوە و بەدەمی بۆاوبوونەتەوە لەبەر ئەمە ئەوانە جێگای باوەڕنین و نرخیان کەم تۆرە، بایەخی ئەمانە لەلایەك بەستراوە بەواقیعی باسەکەوە و لەلایەکی تریش بەویژدان و ئەمانەت پەروەری ئەو کەسەی باسەکە دەگۆڕێتەوە، ئەمانە دەکرێن بەچەن بەشکەوە، نووسەرە کۆنەکانی یۆنان دەکەونە ژێزی یەکەم لە چوارچێوەی کۆمەڵی دواییدا.
یۆنانیەکان لەسەردەمی شەڕی یۆنان و ئێرانیەکاندا لەسەدەی پێنجەمی پێش زایینداا ئاشنایەتیەکی باشیان لەگەڵ مۆژووی ژۆڕهەڵاتەوە پەیداکرد، لەو شەڕانەدا لەشکری مادەکانیش بەشدار بوون، یۆنانیەکان بیریان لە دامەزراندنی دەوڵەتکی گەورەی هاوڕێی خۆیان دەکردەوە، بۆ پەروا پەنایان دەبردە بەر ژۆگاری کۆن و سەردەمی هەخامەنشیەکان بەسەر چۆنێتی مۆژووی ماد و ئاشووریەکان دا تێدەپەڕین.
هێشتا نەوەی زۆر لە نێوان بنەماڵە بەرزەکانی ماد دا هەبوو، بەشداری ژیانی سیاسی وڵات بوون و زۆربەیان لە ئیمپڕاتۆریەتی هەخامەنشیەکاندا جێگا و مەقامی بەرزیان بەدەستەوە بوو، هەروەها گەلێك لەمانە لەگەڵ یۆنانیەکاندا پەیوەندیان هەبوو، لەبەر ئەوە دەبێ بڵین لەو کاتەدا بەگە و سەرچاوەی هەسمی دەوڵەتی ماد لەلایەن دەرباری هەندێ پادشاهانەوە ئاگاداری دەکرا، لەم ژۆگایەوە لەگەڵ یۆنانیەکانیش پەیوەندییان هەبوو.
داخەکەم یۆنانیەکان دەستیان بەسەرچاوەکانی دەرباری سەتەنەتی هەخامەنشیەکان نەدەگەیشت و دیسانەوە لە کاتکدا ئەسکەندەر لەسێیەکی دوای سەدەی چوارەمی پێش زایین، ئیمپراتۆریەتی هەخامەنشیەکانی تکدا و داگیری کرد هەموو ئەو نووسراوانەی دەرباری شاهی لەناوچوون.
لەبارەی سەتەنەت و کیشوەری مادەوە چەند زانیارییەکی تاکە تاکە لە نووسینەکانی نووسەرە یۆنانییەکانی سەدەی پێنجەمی پێش زایین هەن. وەکو هکاتی میلتی و هارون لامپساکی و دیونیس میلتی کە لەبارەی داریۆشی یەکەم نووسیویانە، هەروەها کسانت لیدیائی نووسەری (مۆژووی لیدیا) لەناوەاستی سەدەی پێنجەم ژیاون، ئەمانە دەربارەی مادەکان شتیان وتووە، هلانیك نووسەر و مۆژوونووس دروست

بوونی ماد دەبەستێ بەنووسراوی قارەمانانی ئەفسانەکانی یۆنانەوە، بەڵام لەبارەی ڕۆکخستنی تەواوی مۆژووی مادەوە یەکەمجار مۆژوونووسی گەورەی یۆنان و دامەزرێنەری زانیاری مۆژوو (هیرۆدۆت هالیکارناسی) لە نیوەی دووەمی سەدەمی پێش زایین دا هەوڵ و کۆششکی زۆری داوە. لەساڵی 447ی پێش زایین چووە بۆ ئاتن و دواتر سەری لە سەرزەمینی ماد و پارس داوە و چەند نووسینکی لەبارەی مۆژووی نەریت و ڕەوشت و هەستان و دانیشتنی ئەو کیشوەرانە نووسیوە و بۆ ئەوەی مۆژووەکەی تەواو بکات زۆر تێکۆشاوە.
هەرچەندە سوودی لە نووسینی نووسەرەکانی پێش خۆی وەك: هکاتە و هلانیك و دیونیسدا وەرگرتووە، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی پشتی بە لێکۆڵینەوە و پرسیارکردن و وتەی سەرزاری خەڵك بەستووە، بۆ نموونە لەبارەی مۆژووی مادەوە سوودی لە قسەی خانەدانەکان وەرگرتووە بەتایبەتی (زوپیر). ڕەنگە سوودی لەوتەی یەکێ لە نەوەی هارپاك وەرگرتبێ، کە ناوبراو یەکێ لە گەورە پیاوانی ماد بووە و سەد ساڵ پێشتر نەخشکی شوومی لەتکدان و لەناوچوونی سەڵتەنەتی مادەکان یاری کردووە، بەم جۆرە شارەزاکان توانیویانە زانیاری شێوە ڕاست، بەتایبەتی لەبارەی داستان و بەسەرهاتەکانی بنەماڵەی خۆیانەوە بەهیرۆدۆت بدەن.
لەبارەی نووسینەوەی ڕووداوەکانەوە هیرۆدۆت (باوکی مۆژوو) زۆر بەئەمانەتەوە باسەکانی نووسیوە، لە هەندێك جێگادا لەبارەی بەسەرهاتکەوە چەند جۆرێك بەگەی دەستکەوتووە، بەراوردی کردوون و ئەوەی لەهەموویان زیاتر ڕاست دەرچووە (بەپێی بیری خۆی و ڕاشنایی سەرچاوەکان) ئەوەی هەبژاردووە و نووسیوێتی، نووسینەکانی ئەو تازەترین بەگەی کۆنە شوناسی ڕۆژهەڵات شوناسیە لەبابەتی ورد و بچوکیش کۆڵابۆتەوە، یەکێك لەو بەگانەی ڕاست و دروستی وتەکانی هیرۆدۆت دەسەلمێنێ، نووسراوەکانی داریۆشی یەکەم پادشای هەخامەنشیە لە بێستوون، دەرکەوتووە ئەوەی هیرۆدۆت نزیکەی سەد ساڵ دوای ڕووداوی مۆژووی کوشتنی گئوماتای مغ نوسیویەتی و ناوی ئەو شەش کەسەی دەستیان لە کوشتنەکەیدا بووە و باسی کردوون بەڕاست دەرچووە، تەنیا ئەوە نەبێ لەناوی یەکێکیاندا تووشی گومان بووە و ناوی یەکێك لە نزیکەکانی داریۆشی هێناوە، ئەو یەکەش دەستی لەو کار و کوشتنەدا نەبووە.
کتسیاس کیندی نووسەرێکی تری یۆنانیە و لەپاش هیرۆدۆت هاتووە و دەبێ ناوی بهێنین، کتێبکی مۆژوویی بەناوی (پریسکا)داناوە، کتسیاس پزیشکێکی دەرکەوتوو لە خزمانی (بقراط) بونیادنەری زانستی پزیشکی بووە و لە دەوروبەری ساڵی 414 پێش زایین ئێرانیەکان بەدیل گرتویانە، بردوویانە بۆ دەرباری داریوشی دووەمی پادشای ئێران،

ماوەیەك لە دەرگای داریشی دووەم و ئاردەشێری دووەم بووە و بە گفتوگۆ لەگەڵ یۆنانیەکان سوودی لێ وەرگرتووە، ئەگەرچی قسەکانی کتسیاس لەڕاستیەوە دوورن و هاوڕەتکی نیك و پڕکیان نیە، بەڵام لەبارەی دوا شەڕی نێوان ئاستیاگ و کۆرش قسەکانی کتسیاس تاڕادەیەك لە ڕاستیەوە نزیکن، هەندێ لە نووسنەکانی ئەو لەگەڵ سەرچاوە بابلیەکاندا یەکن.
نووسەرێکی تری یۆنانی لەبارەی دەوڵەتی مادەوە شتی نووسیوە (کزنفون= گەزنەفۆن)ە، کە بەتەواوی لەنووسەرەکانی تر ڕاستگۆترە، زانایەکی ئایدیالی و پیاوێکی سیاسی خاوەن ڕێز و قوتابی سوقرات و هاوڕێی ئەفلاتون بووە، لەهەمان کاتدا یەکێك لە مامۆستایانی وڕێژە و گفتوگۆی یۆنان، گرنگتر لەهەموو نووسینە مێژوویی و نیوە مێژوویەکانی یۆنانە (هانیکا Hellenika) کە دوا بە دوای کتێبەکەی (فوکیدید) مێژوونووسی گەورە باس دەکرێ، کزنفون بەشداری لەشکرکێشیەی کۆشی بچووك، لەساڵی 401 پێش زایینی دەکا، کە کردیەسەر ئاردەشێری دووەم.
کزنفون دەیزانی (هیرۆدۆت) کە یەکەم: لەسەردەمی سەتەنەتی ماددا گەلێك وڵات و هۆزی سەربەخۆی بینیوە، کە لەدواییدا کەوتنە ژێر دەسەڵاتی (پارس)ە ئێرانییەکانەوە، دووەم: لەوڵاتی ماددا چەند شانشینێك بووە سەر بە دوەڵەتی ماد بوون، ئەو شانشینە سەربەخۆیانە لە کۆشنامەدا باسکراون، زۆربەیان ئەو ساتراپ نشینە ئێرانیانە بوون، کە کزنفون خۆی هەندێکیانی ناسیووە و هەندێکیشیانی لەچەند سەرچاوەیەکی سادە و سەرپێییەوە وەرگرتووە، وەکو شانشینەکانی کاپادۆکیە و ئەرمەنستان و هیرکانیە و شوش …هتد.
نووسەرە یۆنانیەکانی ئەم دواییە تەنیا نووسینەکانی هیرۆدۆت و کتسیاس و هەندێك لە نووسینەکانی کزنفون و بەشێکی زۆر کەمی (بروس)یان باس کردۆتەوە، بەڵام ئەو نووسینانەی ئەوان لەبارەی مێژووی سەتەنەتەکانی ڕۆژهەڵاتی کۆنەوە نووسیویانە بەشێکی کەمی لە داستانێکی مێژوویی تردا هەیە، ناتوانین بیکەین بەنووسینی هیچ نووسەرێك کەلەمەو پێش باسمان کردوون.
دوا سەرچاوەیەك کەباسی مادی کردووە و شایانی ئەوە بێ باسی لێوە بکرێ، (مێژووی موسی خورنی) – موسس خورناتسی- نووسەری بەناوبانگی ئەرمەنیە، کەلەسەرەتای سەدەکانی ناوەڕاستدا داینناوە بەزمانی ئەرمەنی بووە.
موسی خورنی بێ نووسینی مێژووەکەی خۆی لەچەند سەرچاوەی هەمەجۆر و فراوان وەکو تەورات و نووسینی نووسەرە یۆنانییەکان و سریانییەکان و ئەرمەنیەکان سوودی وەرگرتووە، لەسەردەمی موسی خورنیدا کە بەپێی مێژووە بەناوبانگەکەی لەسەدەی پێنجەم و سەرەتای سەدەی شەشەمی

زاییندا ژیاوە، کە ماوەیەکی زۆر لە سەردەمی مادەکان دوور کەوتۆتەوە، لەو کاتەدا لێکۆڵینەوە و هەخنەگرتن لەناو نووسەرە یۆنانییەکاندا نەبووە.
موسی خورنی نەیدەتوانی سود لەسەرچاوە پێشووەکان وەکو نووسینەکانی هێرۆدۆت و کتسیاس و کزنفون وەربگرێ، بەڵام سوودی لەو نووسینانەی دوایی وەرگرتووە، ئەو سەرچاوانەیان باس کردووە و باسەکانیان لەوانەوە وەرگرتووە، هەندێك نووسینەکانیشی لەبارەی سەردەمی کۆنەوە دەدوێن زۆر تێکەڵ و پێکەڵن، ئەم ئاڵۆزیە هۆیەکی تایبەت تری هەیە، چونکە موسی خورنی بە تایبەتی پشتی بەکتێبی کابرایەکی سووریەیی بەستووە و باسی لێوە کردووە، ناوی (مارئاباس کارتینا) بووە، لەوە دەچێ تەنیا ئەو لەبارەی ئاژگارێکی نزیکەوە زانیاری لێ وەرگرتبێ (مارئاباس کارتینا) یا (ئەو کەسە، ئەم ناوەی بێ خێ داناوە) خێ بەهاوچەرخی یەکەمین پادشای ئەشکانی لەسەدەی دووەمی پێش زایین لەقەڵەم دەدا، لەگەڵ ئەوەدا نووسینەکانی کۆمەڵە نووسینێکی نووسەرە کۆنەکانە بەشێوەیەکی ناڕێك و پێك، کەبەسەریەکدا نووسراون و مێژووی ئەو نووسینانە ئەگەر لەسەدەی سێیەمی زاینیدا بەدواوە نەبێ پێشتر نییە.
موسی خورنی زۆرتر ئەو باسانەی نووسیوە، کە مێژوونووسەکانی پێشووتر لەبارەی مێژووی ئەرمەنستانەوە نووسیویانە، لەبەرئەمە باسی (تیگرانی یەکەم) کۆنترین شای ئەرمەنستان و … کردووە، زۆر بەوردی داویەتە بەر سەرنج و لەباسەکاندا بایەخی پێداوە، هەروەها ناوی (ئاستیاگ)ی بە (ئاژدەهاك) بردووە، لێرەدا لە نووسینەکانی موسی خورنیدا دەردەکەوێ مێژوونووسی ئەرمەنی ناوبراو ویستویەتی ئەو باسانەی لەسەرچاوە یۆنانییەکانەوە وەریگرتوون، لەگەڵ باس و بەسەرهاتە مێژوویەکانی ئاژهەڵاتدا پەیوەست بکات، ئاردەهاك Dahaka(s)azi– (ماژدهاك)ی ئاوێستا زۆردارێکی ئەفسانەیی و مارێکی شێوە ئادەمیزاد لە خەڵکی باوری (Bawri= بابل) بەدەستی (ثراتیلون= TraiTeuna) (فەرەیدون(کوژراوە، کە لە دواییدا وەاتی ئاژی- دەهاك لە دوای سەردەمی سەردەمی پارتەکان بە بابل یان دادەنا، لەگەڵ ئەوەدا ناوەکان بەهیچ جۆرێك لە (ئاستیاگ) ناچن، ئەم ئاڵۆزیە دیسان لەکۆنەوە تووشی ناوی (ئاستیاگ) بووە، هەر چۆن بێ ئەم قسە بێ بناغەیە لەسەدەی نۆزدەهەمدا سەری لە گەلێك لە نووسەرانی ئەوروپای ئاژاوا شێواندووە و تووشی هەڵەی کردوون، ئاشکرایە موسی خورنی کەمتر لە شارەزایان و نووسەرانی ئەوروپای سەردەمی تازە سەرچاوەی یۆنانی دەستکەوتووە و خێ بەلێکۆڵینەوەیانەوە خەریك کردووە، وەکو ئەو نامانەی یۆنانییەکان دەستیان کەوتووە، لەبارەی ناوی مادەکان و (ئاوستایی) کە

لەسەردەمی ئەودا کێن بوون دەستگیری نەبووە، توانای نەبووە یانەیویستووە ئەو نووسراو و سەرچاوانەی دەست بکەوێت، بەکو شێوەی نامەکانی چێن بیستووە بەو جێرە داویەتە بەر سەرنج و باسی کردووە.
موسی خورنی نەك هەر سوودی لەبەرسەرهاتە مێژوویەکان وەرگرتووە، بەکو سوودیشی لە داستانە ئەرمەنییەکانیش وەرگرتووە، لەداستانەکەی (تیگران) قارەمان- مێژوونووسان بەو تیگرانەی دەزانن کە کزنفون باسی کردووە، بەهاوکاری لەگەێ فەرەیدون لە دژی ئەژدەهایەك کە (ئاژدەهاك)ی ناوبووە ێاپەیون، باسی کراوە، دیسانەوە (ئاژدەهاك) و (ئاستیاگ) لەنووسینەکانی کزنفون دا هاوچەرخی تیگران بوون، موسی خورنی زیاتر بەهەێدا بردووە.
نووسینە ئەرمەنیەکان و بەتایبەت کتێبەکەی موسی خورنی لەچەند بوارێکی جێربەجێردا باسیان کردوون، بەێام جیاکردنەوە و لێکێینەوەی سەرچاوە ئەرمەنیەکان زێر گرانە، ێەنگە موسی خورنی لەهەندێ سەرچاوەی تایبەتی ێێژهەاتەوە سوودی وەرگرتبێ، لەگەێ ئەوەدا جێگای باوەێ نییە، لەسەدەی پێنجەمی زایینیدا بەسەرهاتێکی مێژوویی سەربەخێ بۆئەوە بشێ پشتی پێ ببەسترێ، لە بارەی سەێتەنەتی مادەوە کە لە سەدەی پێنجەمی پێش زایینەوە بووبێت، دەتوانین بێین لە ێێژگاری ساسانیەکاندا لەسەدەی سێیەم تا حەوتەمی زایینی تەنانەت بیرەوەری هەخامەنشییەکانیش بەرگوێ نەدەوکەوت، لەجیاتی قارەمانانی ئاوێستا وەکو (کوی کوات) (کەیقەباد) و (کوی خسرەو) (کەیخوسرەو) و (کوی ویشتاسب) (گشتاسب) و پادشایانی تری کێنی ناوچەکە بەمجێرە باس دەکران، سەردەمی سەێتەنەتی هەخامەنشیەکان لەداستانە مێژوویەکانی ێێژهەات، لەسەدەکانی ناوەێست دا بە تەواوی فەرامێش کرابوو، تەنانەت لە بارەی دەوێەتی پارتەوە هیچ جێرە زانیاری و شارەزاییەکی ێوون و ێاست نەبوو.
دامەزراندنی دەوێەتی ماد
لەبارەی ئەو سەرچاوانەی باسی مێژووی ماد دەکەن، بەداخەوە گەلێك لەو سەرچاوانە گومان لەنووسین و باسەکاندا پەیدا دەبێت، کە باسی سەرچاوەیەك یا نووسەرەکەی دەکەین، پێویستە بەوردی سەرنجی نووسینەکە و باری ێێژگاری نووسینەکە و نووسەرەکە بەوردی بدەین و لەوانێتی مێژوویی و ئەدەبی و سیاسی نووسینەکە و نووسەرەکە بەوردی بکێینەوە، دەبێ ئەوە بزانین هەر باسێك لە هەر سەرچاوەیەکەوە وەرگیراوە، چیە و چ نرخێکی هەیە، ئەگەر بەمجێرە نەبێ ئەوا ناتوانین بەێێك و پێکی و ێەوانی بگەینە ئەنجام و بیروێای خێمان بچەسپێنین.
پێویستە سەرەتا ئەوە بزانین سەێتەنەتی ئاستیاك دوا پادشای

مادەکان لە کۆوە سەرچاوەی گرتووە، لەو ڤوانگەیەوە یەکێتی تیرەکانی ماد سەرچاوە و هێی سەرەکی پێکهێنانی دەسەڵاتی ماد بوون، لەم بابەتەشەوە قسە زۆر کراوە و هەر کەسە بەچوونێکی دەربڕیوە، کە بەناوبانگ ترینیان ڤوانگەی هیرۆدۆت مێژوونووسی نۆوداری یۆنانی کۆنە، ناوبراو کەسێك بەنۆوی (دیێك یا دیاکۆ= دیێکس یا دیائۆکۆ) بەمایەی سەرەکی یەکگرتوویی تیرەکانی ماد و یەکەم پێکهێنەری دەسەڵاتی ماد ناساندووە، ئاشکراشە دیائۆکۆ لەپێشدا سەرکردەی یەکێك لە هۆزەکانی ماد بووە و بە قەولی کوتوان لەسەردەمی هۆرشی سارگۆنی دووەمی پادشای ئاشوور بۆ سەر مانا و ماد، بەدیل گیراوە و بۆ سوریە دوورخراوەتەوە.
ئەو داستانەی "هیرۆدۆت" بۆ بە دەسەڵات گەیشتنی "دیاکۆ" دەیگێڕێتەوە کە لەنۆو هۆزی خێیدا جێگای ڕێز بووە و لە ژیری و ڕێزلێنانیدا بەناوبانگ بووە و زۆربەی خەڵکی هۆزەکەی خۆی و بگرە خەڵکی لاوەکیش بۆ کردنەوەی گرێی گرفتەکانیان دەچوونە لای و هێدی هێدی قەدر و ڕێزی لەنۆو هۆزەکەی خۆی و خەڵکدا ئەوەندە بەرز بۆوە، کە وایان بیردەکردەوە بەبۆ ئەو هیچ گیروگرفتێك چارەسەر نابۆ، بۆیە کاتێك هاتنەسەر هەڵبژاردنی کەسێك بۆ ڕێبەری قەوم، هەموو یەك دەنگ دیاکۆیان هەڵبژارد.
هیرۆدۆت دەنووسێ: یەکەم کاری دیاکۆ ئەوە بوو کۆشکێکی بەخەڵك ساز کرد و چەند پارێزەرێکیشی بۆ گرت، دوایش فەرمانی دا لە دەوری کۆشکەکەی شارێکی گەورە دروست بکەن، تا ببێتە ناوەندی دەسەڵات، و گەلی ماد لە هەموو شوێنێك بۆ کاروبار و گیروگرفتەکانیان بێنە ئەو شارە، کێشك و شار بەدێی دیاکۆ لە شوێنی ئەمڕۆی (هەمەدان) دروست کرا و نۆیان نا (هەنگماتانە، هەنگماتان یا ئەکباتان) بە مانای شوێنی کۆبوونەوە، لە هەمان کاتدا ئەو بۆ غەرەزی و عەدالەتی کە لەپێشدا دەیکرد درێژەی پێ دەدا، ئەو لە ماوەی 53 ساڵ پاشایەتی خێیدا قەومەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی یەکگرتوو کرد و هەموو کێشی خۆی بۆ ئەوە وەگەڕخست، کە بناغەی دەسەڵاتێکی بەهێز دابمەزرێنێ، بناغەی ئەو دەسەڵاتەی بە ناوی "ماد" دەناسرا بەهێز تر بکا. دیارە دوای ئەو کۆەکەی "فرەئۆرتیش یا خشتریتە" کەوتە بیری داگیرکردنی خاکی خەڵکی تر و فراوان کردنی وڵاتی ژێر دەسەڵاتی خۆی.
پێویستە فرائۆرتیش کۆی دیاکۆ لەدوای باوکی بە یەکێك لە دامەزرێنەرانی ئیمپراتۆری ماد بزانین، کە بە وتەی هیرۆدۆت ئەویان بەکۆی دیاکۆ زانیوە. فراوەرتیش کۆ یا نەوەی دیاکۆ بەزیادکردنی خاکی ئەو ئەمیرنشینە بچووکانەی لە دەوروبەری خاکی خۆی بوون، چەند هەنگاو لە پێکهێنانی دەوڵەتی ماد نزیك تر بووەوە. بەهەرحاڵ فرائۆرتیش یا خشتریتە دوای 22 ساڵ فەرمانەوایی بەسەر خەڵکی

ماددا کۆمەکەی کیاکسار شۆنی گرتەوە، بەوتەی هیرۆدۆت ناوبراو لەشەڕکدا لەگەڵ ئاشووریيەکان لە ساڵی 652 یا 653 بەرلە زایین کوژرا.

ڕووخانی دەوڵەتی ئاشووری

یەکخستنی هۆزەکانی ماد لەئەنجامدا بوو بە هۆی دامەزراندنی یەکێك لە ناوەکانی گەورەی دەسەڵاتی ناوەندی لە دنیای ئەو سەردەم و پێکهێنانی ئیمپراتۆری ماد و یەکەم دەسەڵاتی ڕاستەقینە و سەربەخۆ. لەو کاتە کە ئاشووریيەکان زلهێزی ئەو سەردەمە بوون، هەرچی دەسەڵاتی ئاشووری بەسەر ماددا زیاتر دەبوو، زەمینەی خۆاگری و بەرگری و بیری خۆزگارکردن لە ژێر دەسەڵاتی ئاشووریيەکان لەنێو خەڵکدا زیاتر دەبوو.

هەموو ئەو شۆنانەی ئاشوور لە باکوور و باکووری ڕۆژهەڵاتی وڵاتی گرتبوو و لە دەستی دەرهێنرایەوە، بەڵام سەرهەڵدانی ناکۆکی و ناتەبایی لەنێو ئەو هۆزە یەکگرتووانەی ماددا بە هۆی ئاشووریيەکانەوە هاتەئارا و گەیشتە جێگایەك پاشای ئاشوور پەیوەندی لەگەڵ سکاییەکان بەست و کچەکەی دابە پادشای سکایەکان، تا ئەو لەو یەکگرتنە لەگەڵ مادەکان پەشیمان بکاتەوە، کۆتایی بەم سەرکەوتنانە هێناو بۆ ماوەیەك خەیاڵی ئاشووریەکانی دڵنیا کرد.

پاشای ئەسکیتەکان بۆ پشتیوانی ئاشووریيەکان دژی مادەکان وەستا، هەر چۆن بۆ لە ساڵی 625 پێش زایینداا پادشای ماد لە ژێر ڕکێفی ئەسکیتەکان ڕزگاری بووە، جارێکی تر وەکو دەوڵەتێکی خاوەن هێز و سیاسی گرنگ هاتەوە ئاوە.

هیرۆدۆت دەڵێ: لەسەرەتای حکومەتی کیاکساردا پادشای ماد گەلێك هێز و لەوانە پارسەکان لەژێر دەسەڵاتی دابوون، بەڵام لەدەیەی سێیەمی سەدەی حەوتەمی پێش زایین پارس (پرسید) وەکو پادشانشینە بچووکەکانی ڕۆژهەڵاتی عیلام و ئەودیو عیلامەوە هێشتا بەسەربەخۆیی دەژیا.

سەرکەوتنەکانی دەرەوە لەدوای دەرکردنی ئەسکیتەکان لەسەردەمی حکومەتی کیاکساردا لە دوای ساڵی 616 پێش زایین دەستی پێ کرد، هیرۆدۆت لەبارەی کیاکسارەوە دەڵێ: دەڵێن ئەو …. یەکەم کەسێك بووە هێزەکانی نیشتەجێی ئاسیای کرد بەچەند بەشێکەوە و ڕێکیخست.

هەنگە چەند دەستەیەکی شەکەری تری هێزەکانی تری وەکو مانناییەکان و ئەوانی تر، ئەوانیش لە ساڵی 612 پێش زایین لەناو لەشکری سەرکەوتوی مادا بووبن، بەم هۆیەوە سەرکەوتنی ماد بەسەر سەرکەوتنی تەواو هێزەکانی ئاسیای نزیك دابنێین، ئیتر کیاکسار بیری لەوە کردەوە باسکی بەهێزی دەوڵەتەکەی بەکاربێنێ لە دژی زێر و ستەمی ئاشووریيەکان.

(بروس) مژوونووسی بابلی دەنووسێ: نەبوپلاسار پێش شەڕ لەگەڵ هاوپەیمانیە دەگەڵا لەسەر بنەمای دۆستایەتی لەگەڵ هوخشترە (کیاکسار) هەیبوو، لە وتوژێکدا بوونەوە هاوپەیمان و کچی هوخشترە بەناوی (ئەمێئی ئیدا)یان داوە بە (نەبو کدنەسر= نەبوخودنەسر)ی کوڕی نەبوپلاسار، بەمە هاوپەیمانی و دۆستایەتیەکە پتەو تر بوو، نەبەپلاسار بۆ یەکگرتن دژی ئاشوور هێزی لێنا و دوایەش مادەکان ئەو کارەیان بەئەرکی خۆیان زانی و بۆ ئەنجامدانی لە زاگرۆس تێپەڕین و لە داوێنی هەڕئاوای زاگرۆس لە دیجلە پەڕینەوە، دیواری دەوری ئاشووریان تێك هێخاند و شاری پیرەزی (ئاشوور) یان گرت، کە هەموو دەستکەوتی ئاشووری تێدابوو، ئەوەی لە تاڵان و بڕێی چەند سەدەی وەاتانی دراوسێ کۆیان کردبووەوە هەمووی لەوێ دابوو.
هێوخانی نەینەوا لەلایەن مادەکانەوە، لە مانگی ئوت ی ساڵی 612 پێش زایین بووە، گرتنی ئەو شارە کەچەندین سەدە ناوەندی دەسەڵاتداریەتی هەموو ئاسیای هەڕئاوا و پایتەختی زاڵمانەترین حکومەتەکانی دنیا بوو، وای بەحاڵی شارێك کە پێ لە تەڕەکە و تاڵان و تایبەتمەندیی لێ دوورناکەوێتەوە، شەقەی شەللاق و گۆەی تایەی عەرەبانان و تەپەتەپی سمی ئەو ئەسپانەی تاودەدرێن، گوێی فەلەك کەڕ دەکەن، بریقەی شمشیران دەدرەوشێن و نووکە ڕمان تروسکەیان دێ، کوژراو یەکجار زۆرن و تە پۆلکەی تەرمان بەرچاو دەکەوێ، بەواتایەکی تر لە جەنازەی کوژراوان تەپۆلکە سازبووە، هات و هاواری بڕانەوەی ئاو وەسەر ئاخ گەڕاوە و کەنیزەکان بەدیل گیراون و هەر کەس لە توانای دابووە، چەك هەڵگرێ کوژراوە و ئەوانی دیکەش کران بە کۆیلە…، داگیرکەرانی ئاشوور نینەوایان وێران کرد، کەلەسەر گڵی زەوی نەما و هەموو سەروەت و سامانی ئەو شارەیان بۆ ئەکباتان (هەمەدان) نارد و بەم شێوەیە نەینەوا بۆ هەمیشە لەناو چوو. شای ئاشوور کە فەرمانڕەوای دنیایەك بوو، کێشکی ئیمپراتۆری ئاورتێبەردا و خۆی و بنەماڵەکەی لەنۆگڵی ئاگردا سوتان. بەڕام تا ساڵی 609ی پێش زایین بە پچڕپچڕی شەر بەردەوام بوو.
بیستی ئەیلول (سەرەتای سپتامبەر)ی 612ی پێش زایین کیاکسار گەڕایەوە بۆ ماد، نابوپلاسار لە کەلاوە وێرانەکانی نەینەوادا مایەوە و لەشکرەکەی هەروەکو جاران پەلاماری ئاوایەکانی ناوچە دانیشتووەکانی ئاشووریان دەدا و تاڵانیان دەکردن. لەکاتێکدا لەشکری بابلیەکان بەدوا پاشماوەکانی ئاشووردا لە حەڕان لەشەڕ دابوون، لەهەمان کاتدا مادەکان بەسەختی لە ئوراتویان دا و گەیشتنە (نوشیا) و پایتەختی کیشوەرەکانیان لەکەناری دەریاچەی وان بوو، دەوڵەتی ئورارتویان داگیرکرد، پادشای ماد نەك تەنیا ئیمپڕاتۆریەتی ئاشووری لەناوبرد، بەڵکو پادشایەکانی مانا و

ئەسکیت و ئورارتوشی هێنایە ژێر دەسەڵاتی خۆی، ئەمە خۆی سەرکەوتنێکی گەورەبوو.
بەقسەی هیرۆدۆت لە دوای ڕزگار بوونی ماد لەژێر دەسەڵاتی ئەسکیتەکان لەساڵی 625 پێش زایین، کە ئەسڵی ئەسکیتەکان بەڕای زۆربە لە قەفقازەوە هاتبن، بۆ کەنارەکانی دەریای ڕەش، ژمارەیەکی زۆر لە ئەسکیتە بیابان نشینەکان لەئەنجامی شەڕی ناوخۆیی چوونە خاکی مادەوە، بەڵام بەشێك لەوانە بەهۆی ناکۆکی ناوخۆیانەوە لە شوێنی خۆیان مانەوە و لەسەر ئارەزووی خۆیان سەریان بۆ کیاکسار دانەواند، لەو سەردەمەدا کیاکسار کوڕی فرائورت کوڕی دیوك حوکمی مادەکانی دەکرد، ئەو لەسەرەتاوە داخوازی ئەسکیتەکانی قبوڵ کرد، کە داوای یارمەتیان لێ کردبوو، تەنانەت کوڕەکانی بۆ فێربوونی زمان و پیلانی تیرئەندازی نارد بۆ لای ئەوان، بەڵام قینی کیاکسار لە پاشای ئەسکیتەکان بەهۆی پەیوەندییان لەگەڵ پاشای ئاشوور بوو مایەی غەزەبی کیاکسار، ئەو کاتە کیاکسار لە خۆیەوە پادشایانی ئەسکیتی ڕەنجاند و ئەوانیش تۆڵەی خۆیان لێ سەند و لەجیاتی گۆشتی ئاو گۆشتی یەکێ لەو لاوانەیان پێداوە کە بۆ فێربوونی هونەر هاتبوون بۆ لایان، لە دواییدا لەدژی کیاکسار بەپەلە چوون بۆ لای ئالیات کوڕی سادیات لە ساردیس.
کیاکسار داوای خۆبەدەستەوەدانی ئەسکیتەکانی لێ کرد، بەڵام پادشایانی لیدی بەتایبەت ئالیات نزیکەی لەساڵی 617 تا 561 پێش زایین لە کۆنەوە لەگەڵ ئەسکیتەکاندا پەیوەندی دۆستانەیان هەبوو، چونکە دوژمنی کیمیرییەکان بوون، بەم هۆیەوە ئەو داوای کیاکساری دایە دواوە، لەبەرئەوە شەڕ لەنێوان ماد و لیدییەکاندا دەستی پێکرد و زیاتر لە پێنج ساڵی خایاند، واتە لە ساڵی 590 تا 585ی پێش زایین درێژەی کێشا.
لەم شەڕەدا هەر جارەی یەکێکیان سەردەکەوتن، هەندێك جار وا ڕووی دەدا لەشکرەکانی ئاسیای بچووك دەچوونە ناو خاکی ئاسیای نزیکەوە، بەمجۆرە مادەکان توانیان لەشکری ئالیات بەرەو ڕۆژئاوا بکشێنەوە دواوە، لەگەڵ ئەوەشدا چونکە شەڕکەرەکانی ماد لەو شەڕانەی ساڵانی دواییدا زۆر ماندووببوون، نەیانتوانی بە تەواوی سەرکەون و لە 28ی مانگی (؟) ساڵی 585ی پێش زایین لەکاتی شەڕکردن لەگەڵ لیدیەکاندا ڕۆژ گیرا، هەردوولا ڕایان وابوو ئەم ڕووداوە غەزەبی یەزدانە و نیشان کردنێکی جیهانی سەرەوەیە، ڕۆکەوتن دەبێ سولح بکەن و ئاشت ببنەوە، ئینجا بەهۆی ناوبژی کردنی بابل و کیلیکیە پەیمانی ئاشت بوونەوەیان بەست و سنووری نێوان لیدی و ئیمپڕاتۆریەتی ماد بە درێژایی ڕووباری گالیس (قزل ئیرماکی ئێستا) دیاریکرا، ئەم پەیمانە بەوەی ئەستیاگ کوڕی کیاکسار ئاریانیای کچی ئالیاتی خواست

مەحکەم تر بوو، هەموو ناکۆکیەکان لەبیرچوونەوە، و لەناوا لابران، هەنگە پەیمانی ئاشتی بەهۆی کیاکسارخۆیەوە نەبەستراوە، بەکو بەهۆی کوەکەیەوە ئاستیاگ بەستراوە، چونکە کیاکسار بەو خاکەی خستیە ژێر دەستی خۆیەوە، سنووری ئیمپڕاتۆرێتی مادی تا ئەو جێگایەی فراوان کرد، هەرگیز لەوە بەولاوە تێنەپەڕی، هەر لە هەمان ساڵدا لەدنیا دەرچوو.

دەوڵەتی ئیمپڕاتۆری ماد

دوای ئەم هەموو سەرکەوتنتانەی مادەکان بەدوای یەکدا سنووری ئیمپراتۆری ماد زۆر فراوان بوو، مانای پێشوو (ئازربایجانی ئێران) ناوەندی ئابووری و فەرهەنگی ئیمپراتۆریەتی ماد بوو، هیرۆدۆت بەم جۆرە باسی دەکخستنی ئیمپڕاتۆریەتی ماد دەکات، لەسەردەمی فارمانفەرمایی ماددا هێزێك حوکمی بەسەر هێزێکی تردا دەکرد و مادەکانیش حوکمیان بەسەر هەموویاندا دەکرد، بەر لەهەموو بەسەر ئەو هێزانەدا لەوانەوە نزیك تر بوون، ئەوان بەسەر دراوسێکانیاندا و دراوسێکانیشیان بەسەر هاوسنووورەکانیاندا، سەرچاوە عیبریە کۆنەکان لەبارەی پادشای مادەوە قسەیان کردووە و نووسراوە بابلیەکەی (نابونید) ئەویش باسی ماد و ئەو پادشایانەی سەر بەوان بوون باسی کردوون.

ماد یان پادشایی ماد لەپادشایە کۆنەکانی ماد و ماننا و ئەسکیت پێکهاتبوو، بەم هێیەوە سەرچاوەی هیرۆدۆت جگەلە ماد پاریکانیەکان، و ئورتوکوریبانییەکان، کەهەمان دانیشتوانی پادشای پێشووی ئەسکیت بوون، بەڵام سەرچاوەی ناوبراو مەبەستی لە (پاریکانیەکان) بەشێك لە دانیشتووانی پادشایی ماننا بوون، کەهێشتا بەتەواوی لەگەڵ ماد تێکەڵاو نەببوون، دیسان بەشێك لە ساتراپ نشینەکانی ماد ناو دەبات، لە نووسراوەکەی بێستوندا دەڵێ: شاری ئاشووری (ئاربل) ئەویش بەشێك بووە لە خاکی ماد، لەوتەکانی (گەزنەفۆن) (ئانا باسیس) بەشێوەکی گشتی زەوی و زاری ئەسێی ئاشوور ببوو بەبەشێك لە خاکی ماد، دوایش خەڵك بە بەشێك لە خاکی مادیان ناودەبرد، وڵاتی پێشووی ئاشوور کە روی و زاموا و پارسوا و بیت هامبان و کیشەسو و خارخار ئەمانەش ببوون بەبەشێکی وڵاتی ماد.

ماد لە ژووروی ڕۆژئاواوە تاڕادەیەك دەسەڵاتی پەیداکردبوو، هەندێك لە زەوی و زار و دانیشتوانەکانیان لە هوری و ئۆرارتۆیی و (ماتیانی) بوون، لەوە دەچێ لە ڕۆژئاوای دەریاچەی ورمێوە لە دەراوی ئاراس نیشتەجێ بوون، هێنابوونیە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە، هیرۆدۆت دووبارەی دەکاتەوە شانشینی ماد لەگەڵ ساسپیریان- واتە هێزەکانی ئیبری و گرجی هاوسنوور بووە، دوایی ناوچەکانی ئاوەڕۆگەی (قزل ئوزون) هێزەکانی کادوسی و کاسپی تیانیشتەجێ بوون، کە هێشتا

نەهاتبوونە ژر دەسەاتی مادەوە، بەبەشکی ئەو سەرزەمینە دەژمردران، دیاری کردنی سنوورەکانی ژهەاتی ماد گرانە، ئمە وا دەزانین ئەو سنوورانە بەجرك بووە بەشك بووە لەسەر زەمینی ئایندەی پارت، ئەویش پارچەیەك بووە لە خاکی ماد.
سەرزەمینی هزی ساگارتیەکان ئەویش بەشك بووە لە خاکی ماد، لە کو و بیابانەکانی ناوەندی ئران (ژهەاتی ئرانی ئستا) دەژیان، دوایی ئەم ناوچەیە کەوتە سەر واتی پارت. لەدەروبەری ماددا چەند سەرزەمینکی خودموختاری و شانشینی و هز و حاکمنشین بووە بەوەبەرەکانیان ماد بوون. بەام ئەمانە بەشك نەبوون لە خاکی ماد، دەوەتی ماد سنووری زەوی و زاری خی تاادەیەك ئاشکرا نەبووە. ئەم هەموو خاکە پان و بەرینە ب کابەر کەوتە ژر دەسەاتی ئیمپراتریەتی ماد، بە فەرمانەوایی ئاستیاگ.
سەردەمی سەتەنەتی ئاستیاگ
ب ئەوەی بە دروستی بە ئەنجامی ووداوەکانی سەردەمی سەتەنەتی ئاستیاگ بگەین، دەب لاپەەی کتبی ئەو مژوونووسانە هەدەینەوە کە بە وریاییەوە ووداوەکانیان تمار کردوون، ئەوە وونە هەرچەند ئەو ووداوانە لەسەردەمی ژیانی نووسەرەوە نزیکتربن، زر تر لە استی دەچن، بەم هیەوە دەتوانین پشت بە مژووی سەدەی پنجەمی پش زایینی زیاتر ببەستین، تاکو مژووی سەدەکانی دوایی.
سەرچاوە بابلیەکان بەشوەیەکی گشتی استن، بەام لەبارەی ووداوی کتایی سەتەنەتی ئاستیاگ زر شپرزە و نااستن. دەب بین لەبارەی ووداوەکانی سەتەنەتی ناوبراو، هەرچن ب تا سەرەتای جەنگ لەگە پارسەکاندا، زر سەختە، بەام ئەو سەرچاوانە بەشوەیەکی نااستەوخ تا ادەیەك شتك بەدەستەوە دەدەن، بەهی ئەوەوە دەتوانین باری ناوخ و کمەایەتی و سیاسی سەرزەمینی ماد لە سەدەی شەسشەمی پش زایین بنینە بەرچاومان، لەم ووەوە سەرچاوەکان جیاوازیان لەنودا نیە.
لەسەردەمی سەتەنەتی ئاستیاگ دا سنووری پان و پی ئیمپراتری ماد هندە فراوان بوو، باسك لە داگیرکردن نەمابوو، ئەم سنوورە فراوانە پویستی بە هاتنە ئارای دخکی همن و ئاشتی و ئاسایی کردنەوەی بارودخەکە هەبوو، هیردت دە: لەسەردەمی سەتەنەتی ئاستیاگ دا هیچ جرە شەکی گەورە نەکراوە و هیچ شونك داگیر نەکرا، لەو سەردەمەدا حکومەتکی بە دەسەات و خاوەن پادشا لە ماد، تەنیا مەرجی بەربەرەکانی گەورەکان و پشتبەستن بەخەکە ئازادەکان دەیتوانی بتەدی. ئاستیاگ دەیویست وات بە ئاشتی و هاوکاری خەکە هەژارەکان بەوە ببات، خانەدان و گەورە پیاوەکانی پشت گو خست، هیردت دە: ئاستیاگ سەبارەت بە پیاوە گەورەکانی

ماد یان (یەکەمین کەسانی نۆو مادەکان) بۆ بەزەیی بووە، و پاشماوەکانی پادشایانی دهیوپتی Dahypati یش هەر وا بووە.
ئاستیاگ لە سیاسەتی خۆیدا لە ئامۆژگاری و ئایینی موغەکان سوودی وەردەگرت، بەپێی وتەی هیرۆدۆت موغەکان لای ئەو ڕێزیان گیراوە و ئاستیاگ زۆر جار پرسوڕای پێ کردوون، ئەو ئامۆژگاریانە بەپێی وتەی (ئی، م، دیانۆکۆف) لەو سەردەمەدا هۆشتا لەگەڵ نەریتی سەرەتایی بەناوی زراتوشترا ناودەبرا زۆر جیاواز نەبوون، زۆر جێگای سەرنجی خەڵکی بوون.
ئاستیاگ لەگەڵ بنەماڵەی زراتوشترا موغەکانی ئەو سەردەمە لەدەوری کۆبوونەوە و خزمایەتیان بووە، ئەوەمان لەیاد نەچێ بەرلەزەردەشت پاشاکان خۆیان کاهن بوون، لەئەنجامدا قودرەت و دەسەڵات و ناویان لە پلەیەکی ئایینی دابوو، بەم جۆرە ئەو تاکە ئایینەی موغەکان نوێنەری بوون، هەرچەندێك بوو گەلێك بایەخی بۆ پادشایانی ماد هەبوو.
هەڵبژاردنی ئاسپیتام مۆردی ئامیتیدا کچی ئاستیاگ بۆ جێنشینی لەنێوان خەڵك و خاوەن کێلەکان کە لایەنگیری ئاستیاگ بوون، لەلایەك و گەورە پیاوان و سەرپێچیکارەکان لەلایەکی تر بەربەرەکانێ و ناکۆکی زۆری هێنا، بەتایبەت لەسەردەمی سەڵتەنەتی ئاستیاگ دا هیچ جۆرە شەڕێکی گەورە نەکراوە و هیچ شۆڕشێك داگیر نەکرا، لەئەنجامدا گەورە و کاربەدەستانی لەشکر بۆ کار و دەست بەتاڵ مانەوە و هیچ جۆرە تاڵانیەکیان لەم ڕۆگایەوە دەست نەکەوت و بەرژەوەندیەکانیان تەواو شکستی هێنا بوو، لەبەرئەوە بەتوندی بەرهەڵستی پادشا وەستان و کەوتنە گلەیی و گازەندە و جموجۆڵ لە دژی ئاستیاگ، هەرچەن بۆ لە کیشوەری ئاشووریشدا هەر بەم جۆرە بوو.
هیرۆدۆت خۆی دەڵێ: ئاستیاگ هارپاك ی کرد بە فەرماندەی لەشکری مادەکان، لەم ڕووەوە هیرۆدۆت وتەی دەست و پێوەندەکانی – هارپاك-ی نووسیوەتەوە، بەوتەی ئەو بەر لە شۆڕشی پارسەکان لەلایەن گەورەکانی مادەوە کۆبوونەوە و جموجۆڵ دەستی پێکرد، لە دژی سەڵتەنەتی ئاستیاگ، کە هارپاك دەیمەزراند بوو، بەهۆی ئەوەی زۆر لە ئەستیاگ ەنجا بوو.
کۆشش یەکەمین کەسی خانەدانی هەخامەنشی، کە باوکی کۆشش کەمبۆجیەی یەکەم و باپیری ئەو کۆشی یەکەم لە زنجیرەی پاشایان بوون، کۆشش بەرلە نەخۆشی و مردنی باوکی ماوەیەك لە دەرباری ماد ژیاوە و بەشداری لەشکرکێشیەکانی مادەکانی کردووە، لەسەرەتای شەڕدا چەند ساڵ بووە، لەسەر سەڵتەنەتی پارس یان جێنشینی کەمبۆجیەی دووەم بووە.
بەپێی وتەی کتسیاس کۆش ئەو کاتەی لەدەرباری ئاستیاگ دابووە،

لەلایەن ئەستیاگەوە بەنوێنەری چوو بوو بۆلای پێشەوای کادیسیەکان، ئەمانە هێزێکی گرنگی سەربەخۆ بوون، لە چیاکانی خواروو توری ووباری ئاراس، کۆش (ئیبار)ی مەیتەری لەگەڵ خۆیدا برد، کە لەوەبەر وەکو کۆیلە دەستگیر کرابوو، ئیبار داخی زۆری بەرامبەر بەماد لە دڵ دابوو، لەبەرئەوە کۆشی هاندا بۆ ئەوەی دەسەڵات لەدەست مادەکان دەربێنێت و بکەوێتە دەست پارسەکان.

بەڵای زۆربەی مژوونووسان پێکهێنانی پێشەکی کارەکان دژی ئاستیاگ، کۆبوونەوە و جموجۆڵی چینەکانی ناوەوەی گەورەکانی ماد بەدەستی هارپاگ و لەلایەکی تریشەوە هاندانی هێزە جۆربەجۆرەکان بۆ ناو شۆش بەهۆی ئیبارەوە بووە.
هەروەها بەوتەی کتسیاس ووداوەکانی دواتر بەم جۆرەیە، کۆش لەسەر زەمینی کادیسیەکان گەڵایەوە بۆ ئەکباتان، گوایە دوایی مۆەتی لە ئەستیاگ وەرگرتووە بچێت بۆ لای باوکی لە پارس، لەمەدا موغەکانیش هاوکاریان کرد، ئیتر ئاستیاگ ئازی بوو سەردانی باوکی بکات، هیرۆدۆتیش لەم بارەیەوە نووسیویە: بەڕام لە ڕاستیدا کۆش دەیویست ڕابەری شۆشگێڕەکان بگرێتە ئەستۆی خۆی، کە (ئاترادات) پێشەوای مەزن بەرپای کردبوو، لەم کاتەدا بەکەوت ژنێك پیلانەکەی دژیەوە و ئاستیاگ پێی زانی و دەستوبرد کەوتە خۆ لە دژی یاخی بووەکان لەشکری کێشا.
ئەو کاتە هارپاگ نووسراوێکی بۆ کۆش نارد، کە لەفارس نیشتەجێ بوو، لەو نامەیەدا هارپاك کۆشی هاندا تا پارسیەکان بخنێتە شۆشەوە و بۆتەسەر ئاستیاگ، لەم ووەوە بەنێنی پێدا گەورە پیاوانی لەشکری ماد کە لەلایەن ئاستیاگەوە کراون بە فەرماندەی سوپا هەموویان لایەنگری ئەو دەکەن.
ئاستیاگ کە بەم خکخستنە سوپاییەی کۆشی زانی، ئەوی بانگ کرد بۆ لای خۆی، بەڵام کۆش لەوەڵامدا شەڕ کردنی ڕاگەیاند، سەرچاوە بابلیەکان بەمجۆرە دەڵێن کەشەڕ لەنێوان کۆش و ئاستیاگ سێ ساڵ درێژەی کێشا، بەم هۆیەوە هیرۆدۆت کەتەنیا باسی دوو شەڕ و شۆی دوایی مادەکان دەکات، لەڕاستی0دا بە ئاشکرا بگرە و بەردەو ووداوەکان بەکورتی باس دەکات، لەشەڕکدا هارپاك فەرماندە بووە و لەشەڕکی تردا ئاستیاگ خۆی. بەوتەی کتسیاس ئاستیاگ لەسەرەتادا کەلەگەڵ لەشکری کۆشدا کەوتە شەڕەوە شکاندنی، ئاترادات پێشەوای مەردەکان لەشەردا کوژرا، ئینجا ئاستیاگ کەوتە شوێن پارسەکان و لەسەر زەمینی پارس (پرسید) لەبەرامبەر گەردنەیەك کە لەبارەگای پادشایانی پارس واتا –پاسارگاد- کۆتایی پێ دێت، جارێکی تر شکاندنیەوە، چۆنێتی پارسەکان زۆر ناهەموار بوو، شکست یان بە

ئا□□زی شکا، که ژنان له حەساری قە□اکان دەهاتنە دەرەوە و هانی شە□کەرەکانیان دەدا، پرسیان ئایا دەتانەو□ □ابکەنەوە ناو سکی دایکتان و ژنەکانتان بکەنەوە.
ئەو شە□ە ئەوەندە بە□استی و گەرم بووە، کە مادەکان لەناکاو لەشکرەکانی خ□یان لە سنوورەکاندا ئاگادارکردەوە و ماوەیان بە نابونید پاشای بابل دا، تاکو لە ی□ساڵی 552 پ□ش زایین شاری حە□ان کە هینی مادەکان بوو، لە ژوورووی (بین النهر□ن) بیخاتە ژ□ر دەسە□اتی خ□ی.
لە گەرمەی شە□ی کە□□ش لەگە□ ئاستیاگدا، هارپاگ کە فەرماندەی لەشکری مادەکان بوو، لەگە□ گەورە پیاوانی سوپا و سەرکردە لەشکرییەکاندا ئاستیاگی بەجێ هێشت و چوون بۆ لای کە□□ش و چوونە ناو □یزی لەشکرەکەیەوە.
لەوە بەدواوە هەوا□□ك لە هیر□دۆتەوە دەگ□□□تەوە، گوایە ئاستیاگ لەشە□□کدا دەستگیر کراوە کەلە دواییدا □ووی داوە بەشۆوەیەکی تر باس دەکات، چونکە بەر لە شە□ەکەی پاسارگاد باسی سێ شە□ی تر دەکات، پارسەکان تیایا سەرنەکەوتون، شە□□ك کە لەژ□ر دیواری حەساری قە□ای پاسارگاد □ووبدا بوو، بە خاڵی گە□□ینی چارەنووسی شە□ەکە، لەدوای ئەوە هێزەکانی سەر بە ماد، وەکو هیرکانیەکان و لە دواییدا پارتەکان □ویان کردە ناو پارسەکانەوە.
لەساڵی 550 پ□ش زایینی لەگە□ خیانەتی هارپاگ و شە□ی سەروماڵی دەست پ□دەکات و هیرکانیەکان و پارتەکان، □ویان کردە پارسەکان و ئاستیاگ هەوڵی دا، تاکو پەلاماری پارسەکان □ابووەستێ و دوایی □ای کرد، بۆ ئەکباتانا و پارسەکان پایتەختی مادیان داگیرکرد.
دوای ئەوە کتسیاس بە □وونی باسی □ووداوەکە ناگ□□□تەوە، هەروەکو وترا شە□ دوور و درێژ بووە، سەرکەوتن هەر تاوەی بەدەست لایەکەوە بوو، هەروەکو کتسیاس باسی شە□ەکان دەگ□□□تەوە، هێی بنە□ەتی سەرکەوتنەکەی کە□□ش هەمان خیانەتی گەورە پیاوە سوپاییەکانی مادە، کە هارپاگ سەرکردەی هەمۆیان بوو، هیر□دۆت باسی ئەوە دەکات، بە□ام کتسیاس لەم بارەیەیەوە بۆ دەنگە، لەوە دەچێ پارچە پارچە بوونی هێزەکانی سەر بە ماد ئەوانیشی بەو خیانەتە دابێتە قە□ەم، وەکو سەرنج دراوە لەناو نووسینەکانی کتسیاسدا شتی □است هەیە، مێژووی بابلی و نابونید و کتسیاس و هیر□دۆت دەتوانین کە□بکەینەوە و لەنێوان هەمۆیاندا وێنەیەکی □استی □ووداوەکە بخەینە □وو.
هەوا□ەکانی هیر□دۆت □استە، چونکە مێژووی □ووداوەکانی بابل لایەنگیری ئەم نووسینەی هیر□دۆت دەکەن، مێژووی ناوبراو ئەو □ووداوانە لە ساڵی 550ی پ□ش زایین دەگ□□□تەوە، واتا کە□تایی شە□ەکە باس دەکات، بە□ام دەبێ زانیاریەکانی کتسیاس لەبارەی

قەناغی سەرەتایی شەڕەکەوە بخرێتەسەر هەواڵەکانی هیرۆدۆت.
هیرۆدۆت لەبارەی دوا دەسەڵاتدارێتی ئاستیاگەوە بەم جۆرە دەڵێت: ئاستیاگ موغەکانی خنکاند – لەگەڵ ئەوەدا تا ئەو سەردەمە باشترین پەیوەندی لەگەڵیاندا بوو، چونکە ئامۆژگاریان کردبوو، کە ڕۆگای کۆشک بدات بەوات، وەکو وتراوە بەشێك لە کاهینەکان – موغەکان لەگەڵ پارسە یاخیەکاندا پەیوەندییەکیان دروست کردبوو، لە ڕاستیدا دەبینین لە دوای ئەو ڕووداوانە موغەکانی دەرباری کۆشک و کۆمەکەی کمبوجیەی دووەم گەلێك ڕێزیان لێگیراوە، سروشتی بیروباوەڕی ئایینی و چۆنێتی باری کۆمەڵایەتی کاهنەکان وا بووە، کەماوەی نەدەدا ئەوانە ماوەیەکی درێژ خاوەنی سوود و خێر و بێری گشت خەڵك بن.
کۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ
لە دواییدا کە پارسەکان ڕوو لە سەرکەوتن بوون، ئاستیاگ هەموو دانیشتوانی ئەکباتانای پێ چەك کرد و لە حەساری شار هاتنە دەرەوە، بەڵام دەرەقەتی پارسەکان نەهاتن و دیسانەوە شکان و ئاستیاگ بە دیل گیرا، گفتوگۆی هارپاگ لەگەڵ ئاستیاگ لەدوای گرتنی ئاستیاگ، هارپاك چووە لای خۆشحاڵی خۆی دەربڕی بەرامبەر بەگیرانی، ئاستیاگ بە هارپاك دەڵێت: تۆ وەزیری حکومەتی من بووی، کە بەرزترین دەسەڵاتە لە دوای پاشا ئەی لەوێ دەبی بەچی، هیرۆدۆت هارپاگ بەبێ ئەقڵترین و بێ ویژدان ترین کەس دادەنێ، پارسەکان ئەکباتانایان داگیرکرد و بەپێی مۆژووی نابونید ئەکباتانایان تاڵان کرد و ژمارەیەك لە خەڵکەکانیان بە تاڵانی دەستگیرکرد و بردیانن.
بە وتەی کتسیاس ئاستیاگ دەمودەس دوا بە دوای شکستەکەی بەدیل نەگیرا، بەڵکو یەکەم جار ڕای کرد بێ ئەکباتانا و لەوێ خۆی شاردەوە، کۆشک دوای ئەوەی گەیشتە ئەکباتانا، فەرمانیدا ئامیتیدا کچی ئاستیاگ و مێردەکەی (ئاسپیتام) و کوڕەکانیان ئەسپیتاك و مهابران – ئازار بدەن، دوای ئەوە ئاستیاگ خۆیدا بەدەستەوە، تاکو ئەوانەی لە دەوروبەری ئەون ئازار نەدرێن.
ئاستیاگ لە کوشتن ڕزگاری بوو، (هردۆت و کتسیاس هەردووکیان باسی ئەمەیان کردووە و لەمۆژووی ڕووداوەکانی بابل دا شتێك پێچەوانەی ئەم باسە نییە، بەوتەی کتسیاس بەناوی جێنشینی حاکمی هیرکانییەوە زۆر بەڕەزەوە نەردرا بێ ئەو سەر زەمینە و دوورخرایەوە، بەڵام ئەوەندەی پێنەچوو خواجەیەك کە ناوی (پتساگ) بوو (ئیبار) هانیدابوو بە بیانوی دیدەنی کچەکەیەوە، بردی بێ بیابانێك و لەوێ بەرەڵای کرد، تاکو بەسەرگەردانی لەبرساندا بمرێ. کتسیاس دەڵێ: دوای ئەوە ئامیتیدا چەرمەسەریەکی زۆری بێ پتساگ نایەوە، ئیبار خۆی کوشت، لەگەڵ ئەوەدا کۆشک نەیدەویست سزای بدات.
لەم نووسینانەی سەرەوەدا بەتەواوی دەردەکەوێ، مادەکان بەدرێژایی

ڕۆژگاری شەڕ بەهۆزەوە ئاوەستان و ئەگەر گەورەکانی ماد لەناوخۆی کیشوەرەکەدا دەستیان بە خیانەت نەکردایە، حکومەت نەدەکەوتە دەست پارسەکان.
سەرکەوتنی کۆرش بەسەر ئاستیاگ دا ئەو سەرکەوتنەی، کە بەهۆی گەورەکانی مادەوە دەستی کەوتبوو، دەستەبەری ئەوە بوو کە یاسای تازەی حکومەتی کۆرش بەوالەت لەگەڵ مادەکاندا بگونجێ، بەم هۆیەوە لەگەڵ ئەوەدا کە ئەکباتانا تاڕان کرا و هەندێك لە مادەکان بەدیلی و بەتاڵانی دەستگیر کران و بران، بەڵام هەروەکو وەاتێکی داگیرکراو و خەراج و باجیان خستنەسەر، لە وتەیەکی ئاستیاگ لەگەڵ هارپاگ کە هیرۆدۆت باسی کردووە، ئاستیاگ دەڵێ: هارپاگ مادەکانی بەیلی گەیاند، ئەگینا تا ئەو کاتەش مادەکان هەموو کارەکانیان بەدەستەوە بوو، تەنیا وەکو شتێکی والەتی پارسەکان سەرکەوتبوون، نوێنەرەکانی ئاسپارت خشاریاشایان بەپادشای مادەکان ناودەبرد، چەندان نموونەی تر لەم ووەوە هەیە، ئەوە دەزانین کە یۆنانیەکان شەڕەکانی نێوان یۆنان و پارسیان بەشەڕی یۆنانییەکان و مادەکان ناودەبرد، لەگەڵ ئەمەشدا بێ ئەوەی ئازی بکرێن گەورەکانی ماد زنجیرە دەسەاتێکی گونجاویان پێدرا، بێ نموونە: کۆرش پادشایانی مادی نەگۆڕی و لەناوی نەبردن، بەکو خۆی کرد بەپادشای ماد و خۆی هەر بەناوی پێشووەوە ناونا پادشای پارس، تەنانەت لە زۆربەی نووسراوەکانی سەردەمی داریۆشی یەکەم، ماد و پارس لەووی کیشوەرەکانی تردا یەك بوون، لە نووسراوی نووسەرە یۆنانیەکاندا هاتووە ماوەیەك لە دوای ئەوە و لەکاتی زنجیرەی ناوی پیاوە گەورەکانی ئیمپاتۆریەتی هەخامەنشی، ناوی نوێنەرەکانی ماد دەبینین، یۆنانیەکان و هۆزەکانی ڕۆژهەاتی پادشای ئیمپاتۆریەتی هەخامەنشیان بەپاشای ماد ناودەبرد، لەگەڵ ئەوەدا کۆرش لە بابلدا پادشای مادی هێشتەوە و ساتراپێکی تیا دروست کرد و یەکەمین ساتراپی ماد ئویبار بوو.
بەوتەی کتسیاس کۆرش لەگەڵ کچی ئاستیاگ، کە ناوی ئامیتیدا بوو زەماوەندی کرد، ئەم هەواڵە لە گومان بەدەر نیە. لەواقیع دا ناوی ئامی تیدا بەپێی وتەی بروس لەناو بنەماڵەی مادەکاندا بەکارهێنراوە، لەدواییدا بێ ناوی ژنە هەخامەنیشیەکان بەکارهاتووە، بەڵام پێشتر مێردەکەی ئامیتیدا (ئاسپیتام)ی کوشت، کە حەقداری تاج و تەخت و دوژمنی ئەو بوو. مەبەستی ئەوە بوو بێ داواکاری خۆی واتا حکومەتی (قانونی) بەسەر ئیمپاتۆری ئاستیاگ بکا بەبەگە.. لەنێوان مادەکان و پارسەکاندا – وەکو میسرییەکان نەریت وابوو، کچە زادە یان زاوا (مێردی کچ) ی پادشای پێشوو بەپێی یاسا حوکمی وەات بکات.

ژمارەیەك لە گەورەكانی ماد چوونە لای كۆش، وەكو هارپاگ كە یەكێك بوو لەسەردارانی سوپای ماد، سێیەمین حاكمی كیشوەری لیدی بوو، هارپاگ یونیەی بێ كۆش داگیركرد و حەزی نەدەكرد بگەڕێتەوە بۆ سەرزەمینی ماد، لەئاسیای بچووك جێگیر بوو، مووك و زەوی و زارێكی زۆری خستە ژێر دەست خۆیەوە، لە لیكیە نووسراوەك بە زمانی لیكەیی و یەنانی ماوەتەوە كە لەو نووسراوەیەدا یەكێك لە نەوەی ئەوە (؟) كتسیاس دەڵێ: كوڕەكانی ئامیتیدا كە لە ئاسپیتام یەكەم مردەكەی ناویان ئاستیاگ و مهابرن – بوو، لەلایەن كۆشەوە كرا بە ساتراپ و براكەی كە (پارمیس) كوڕی ناشەرعی ئاستیاگ یان كوڕی دایكی ئامیتیدا لەمردێكی تڕەوە- یەكێك لەسەردارانی سوپایی پارس بووە، بەشێوەیەكی گشتی باسەكانی كتسیاس بەلای ماددا دادەتاشێ و ڕەقەبەری كۆش دەكات، لەنووسراوی بێستوندا داریۆشی یەكەم ناوی هەندێك لەسەردارانی پارس دەبات كەمادی بوون، تەنانەت تا سەردەمی خشاریاشا ناوی هەندێك لەگەورەكانی پیاوانی مادی بردووە، كە لە دەرباری ئیدارەی هەخامەنشیەكاندا پلە و پایەیەكی بەرزیان بەودەستەوە بوو، بەڵام بەشێوەیەكی گشتی تەنانەت گەورەكانی ماد لەبارەی داگیركردنی ئەو كیشوەرەوە لەلایەن پارسەكانەوە بۆ لایەن بوون، هەروەها لەسەردەمی داریوشی یەكەمدا گەلێك شۆڕش و پلە و پایەی گرنگیان بەدەستەوە بوو، بە تایبەتی نەوەی ئەو حەوت خانەدانەی كە لە كودەتاكەی داریوشدا بەشداریان كردووە، ژمارەیەكی كەم لە بنەماڵە و خانەدانەكانی ماد لەگەڵ گەورەكانی پارسدا تێكەڵ بوون و زۆربەی ئیشوكاری سادەیان گرتەدەست، یان لە ڕۆژگاری پێ لە ئاژاوە و سەرەتای سەڵتەنەتی داریوشی یەكەمدا (521- 522 پێش زایین و هەنگە لەسەردەمی خشاریاشا دیسان 484-486ی پێش زایینی دا لەناوچوون.

ئەمە بەسەرهات و مۆژووی دوا پادشای ماد و سەڵتەنەتی ئاستیاگ بوو، بە ڕای زۆربەی مۆژوونووسانی ئەو سەردەمە، كە بە دیقەتەوە ڕووداوەكانیان تۆمار كردووە، ئایا كۆتایی سەڵتەنەتی ئاستیاگ، كوڕی لە كۆتایی زوحاك یا ئاژدەهاكی ماربەشان دەچێت، هیچ باسێك لە زۆمی ئاستیاگ و چەكوشەكەی كاوە و پەلاماڕە لە ناكاوەی فەرەیدون نیە، هەموویان لەسەر ئەوە كۆكن، شەی هەخامەنشی لەگەڵ ماد، كۆش لەگەڵ ئاستیاگ لە ساڵی 553 تا 550 پێش زایین درێژەی كێشا و شەڕەوام بووە، لە شەڕیشدا هەرجارە لایەكیان سەردەكەوت، تا دواجار بەهۆی خیانەتی هارپاك و پیاوە گەورەكانی ماد پارسەكان توانیان بە تەواوی سەركەون، بەداخەوە كورد تائێستاش ڕابردووی خۆی خۆشناوێت و بەرامبەر بە مێژوو و كەلتوور و سیاسەت و خانەدان و پیاوە گەورە و كەسایەتیە قارەمانەكانی ڕابردووی خۆی كەمتەرخەمە و زۆر بەسادەیی

و بەباکانە دەست لە خاك و خەك و مژووی خی هەدەگرێ بە دراوسێ و لایەنانی تر، پەروەردگارا … دەبێ دەکەی ئەو ژە بەت ئەمەی کوردیش بەدوای مژووی دزراوی خماندا بگەڕێین و بیدۆزینەوە و وەری بگرینەوە.

ئەم بابەتە لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

1- ئی. م. دیاکۆف، میدیا، وەرگێڕانی: بورهان قانع، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری- هەولێر، 2008.

2- حەبیبوڵای تابانی، هاونەتەوەیی کورد و ماد، وەرگێڕانی: جەلیل گادانی، چاپی دووەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات- هەولێر، 2010.

هەسوێ بەسکێنی

2020-3-20